

Janina Kosman, Paweł Gut

Wspomnienie o Marii Frankel (1957–2020)

Maria Frankel, Międzynarodowy Dzień Archiwów, 9 czerwca 2013 r.
Fot. Dariusz Witulski

7 listopada 2020 r. dotarła do nas smutna wiadomość o śmierci Marii Frankel, długoletniej pracownicy Archiwum Państwowego w Szczecinie, pełniącej w latach 2008–2016 funkcję wicedyrektora szczecińskiego Archiwum.

Maria Frankel urodziła się 25 stycznia 1957 r. w Gryficach. Rodzicami jej byli Stanisława z domu Szczupaczyńska i Bolesław. Po ukończeniu miejscowej szkoły podstawowej w latach 1972–1976 kontynuowała naukę w Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Chrobrego w Gryficach. Po uzyskaniu matury rozpoczęła studia na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W 1980 roku ukończyła Wydział Historii na UAM w Poznaniu i 1 września rozpoczęła pracę zawodową na stanowisku instruktora w ośrodku szkoleniowym Towarzystwa Wiedzy Powszechnej Oddział Wojewódzki w Szczecinie. Oprócz udziału w prowadzeniu kursów kształcenia ustawicznego, opiekowała się również bibliotekę zakładową. Po dwóch latach pracy w TWP, 1 sierpnia 1982 roku na kolejnych 36 lat pracy zawodowej związała się z Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Szczecinie (od 1 stycznia 1984 Archiwum Państwowym w Szczecinie). Początkowo zatrudniona była na stanowisku dokumentalisty a następnie starszego dokumentalisty (1986).

W trakcie pracy zawodowej cały czas doskonaliła swój warsztat podejmując dodatkowe studia podyplomowe na kierunku bibliotekoznawstwa UAM w Poznaniu, ukończyła też Podyplomowe Studium Edytorstwa Źródeł Archiwalnych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. M. Frankel w swojej pracy łączyła kompetencje archiwistyczne z bibliotekarskimi. W 1988 r. uzyskała awans na stanowisko kustosza archiwalnego, a rok później starszego kustosza. W 1999 r. została kierownikiem Oddziału IV Informacji naukowej, ewidencji, konserwacji i upowszechniania wiedzy o zasobie.

Ważnym obszarem działania Marii Frankel była działalność wydawnicza, w zakresie której stała się wybitną specjalistką. Pełniła ona funkcję sekretarza Oficyny Wydawniczej „Dokument” Archiwum Państwowego w Szczecinie, a także współredagowała wydawany w latach 1983–2016 na zlecenie władz miejskich przez Archiwum almanach „Kronikę Szczecina”.

Dorobek edytorski M. Frankel, jest imponujący. Była redaktorem większości publikacji wydanych nakładem oficyny „Dokument”. Z ponad stu prac edytorskich M. Frankel można przywołać wydane drukiem wspomnienia Marii Mireckiej-Loryś, weteranki ruchu oporu podczas drugiej wojny światowej w Polsce, wieloletniej redaktorki miesięcznika „Głos Polek” wydawanego przez Związek Polek w Ameryce, działaczki społecznej. Książka zatytułowana *Odszukane w pamięci. Zapiski o rodzinie, pracy, przyjaźni* (Cz. I, red. M. Frankel, Raclawice – Warszawa – Szczecin

2010) to wspomnienia dotyczące czasów dzieciństwa, wczesnej młodości, edukacji szkolnej. Sporo miejsca autorka poświęciła okresowi okupacji. Do książki włączone zostały także wspomnienia współtowarzyszek przeżyć wojennych i przyjaciółek Marii Mireckiej-Loryś. Warto dodać, iż M. Frankel i autorkę wspomnień łączyły długoletnie więzy przyjaźni. Kolejną z publikacji w opracowaniu M. Frankel wraz z Pawłem Gutem są wspomnienia Józefa Jęczkowiaka walczącego w pierwszej wojnie światowej, powstańca wielkopolskiego, uczestnika walk niepodległościowych 1918 r., żołnierza września 1939 r.: *Był czyn i chwala!... Józef Gabriel Jęczkowiak, Wspomnienia harcerza 1913–1918*, (oprac. M. Frankel i P. Gut, Warszawa 2015). Autor wspomnień po drugiej wojnie światowej mieszkał w Szczecinie, stąd do zbiorów szczecińskiego archiwum trafiły materiały z jego spuścizny.

Drugim ważnym zakresem działania Marii Frankel w Archiwum Państwowym w Szczecinie było prowadzenie redakcji Szczecińskiego Informatora Archiwalnego. Zredagowała 25 tomów tego periodyku wydawanego w latach 1985–2016. Funkcja redaktora rocznika nie ograniczała się tylko do przyjęcia artykułów do kolejnego numeru i nadzorowania ich opracowania. M. Frankel wykonywała redakcję naukową i językową oraz korektę, (po składzie również drugą korektę). Posiadała rozległą wiedzę humanistyczną i edytorską, którą wykorzystywała w pracy z autorami publikowanych artykułów, sugerowała im często wprowadzenie dodatkowych elementów m.in. ilustracji czy tabel.

Łącznie w ciągu 30 lat pracy nad „Szczecińskim Informatorem Archiwalnym” opracowała redakcyjnie i językowo 306 artykułów naukowych i informacyjnych, nie licząc licznych tekstów okolicznościowych związanych z dedykowaniem tomów rocznika archiwistom i historykom: prof. Alfredowi Wielopolskiemu, prof. Henrykowi Lesińskiemu i dr. Bogdanowi Frankiewiczowi, dr. Jerzemu Podrałskiemu, prof. Lucynie Turek-Kwiatkowskiej, prof. Kazimierzowi Kozłowskiemu i prof. Zygmunutowi Szultce.

Oprócz prac redakcyjnych w „Szczecińskim Informatorze Archiwalnym” Maria Frankel była również autorką kilku artykułów zamieszczonych na jego łamach. Były to prace z zakresu aktoznawstwa, bibliotekoznawstwa i historii okresu pionierskiego polskiego Pomorza Zachodniego. W 2002 r. ukazał się w formie książkowej wybór Jej artykułów zamieszczanych w rozmaitych wydawnictwach zatytułowany: *Archiwa, archiwiści i nauczyciele (Szczecin-Chicago)*, (Szczecin 2002).

Ważny element działalności Marii Frankel stanowiły wystawy archiwalne. Była współtwórczynią niewielkich wystaw archiwalno-histerycznych organizowanych w siedzibie szczecińskiego Archiwum lub w oddziałach, np. w Ekspozyturze w Strzmielu (*Z dziejów szlachty pomorskiej. Ród von Zitzewitz*), jak też dużych wydarzeń: *Archiwa polskie* (1995), *Ducatus Pomeraniae* (Greifswald–Szczecin 1997), *Skarby Krakowskiego Archiwum. Królewski Kraków w Szczecinie* (Szczecin 2001), *Skarby Archiwów Polskich* (na IV Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Szczecinie w 2002), *Skarby Archiwum Ksiąząt Wołogoskich* (Szczecin 2005), *Jak ptaki z rozbitych gniazd. Żołnierze tułacze. Kolekcja Białkiewiczów* (Międzyzdroje 2006), *Pomorze w II wojnie światowej* (Szczecin 2010) czy *Sąsiedzi w Europie. Księstwo Pomorskie i Królestwo Polskie 1000–1648* (Kraków – Szczecin – Greifswald 2012–2013). Była autorką i współautorką scenariuszy, wyboru i opisu dokumentów, tekstów zawartych w katalogach.

Maria Frankel udzielająca wywiadu o wystawie *Skarby Archiwów Polskich*, Szczecin 2002 r.

Maria Frankel uczestniczyła też w międzynarodowych konferencjach archiwalnych. W latach 2000 i 2002 przebywała służbowo w Stanach Zjednoczonych, gdzie korzystając ze stypendium Fundacji Kościuszkowskiej, zajmowała się opracowaniem zbiorów Muzeum i Archiwum Polonii Amerykańskiej w Chicago. Efektem tych prac było wydzielenie zespołów archiwalnych i grup rzeczowych, ich opis oraz przygotowanie katalogu zbiorów muzealnych i archiwalnych tej instytucji. Poniżej przytaczamy korespondencje wspomnianego Muzeum odzwierciedlające wkład pracy M. Frankel w Chicago.

Szanowny Panie Dyrektorze,
w dniu wczorajszym, podczas długiego w Stanach Zjednoczonych weekendu z okazji Święta Dziękczynienia, dowiedzieliśmy się przypadkiem o śmierci Ś.P. Marii – Maryli Frankel. Ogromnie nas wszystkich wiadomość ta poruszyła. Zналиśmy Marię Frankel, Marylkę od 2000 roku, kiedy po raz pierwszy przyleciała do Ameryki (kolejna wizyta w 2002 r.), aby wspomóc nas w pracach nad zasobem Archiwum Muzeum Polskiego w Ameryce, które przez lata zaniedbywane, wymagało szczegółowego opracowania. Marylka była pierwszą ze stypendystek Fundacji Kościuszkowskiej, która pracowała z nami tak ściśle. Zawdzięczamy Jej między innymi: opracowanie ogólnej charakterystyki zasobu, opracowanie Archiwum Własnego MPA oraz wzmiankę o naszej instytucji w publikacji Jej autorstwa pt. *Archiwa, archiwiści i nauczyciele. Szczecin – Chicago, Szczecin 2002 r.* Choć sytuacja u nas znacznie się poprawiła, ze wzruszeniem wspominamy Jej nieocenioną pomoc, cierpliwość w udzielaniu rad oraz widoczne, namacalne efekty prac. Stała się naszą Mentorką i Dobrym Duchem. Dziś, na usta nas wszystkich cisną się słowa: odszedł za wcześnie bardzo dobry i życzliwy Człowiek.

Panie Dyrektorze, pragniemy połączyć się w smutku z Jej przyjaciółmi i współpracownikami – „Wieczne odpoczywanie racz Jej dać Panie”.

Będziemy bardzo wdzięczni za nadesłanie nam informacji o ostatnich latach życia oraz śmierci Maryli Frankel, chcielibyśmy zachować Ją w życzliwej pamięci, a ponieważ pracowała z nami, założyć Jej teczkę osobową.

Z wyrazami szacunku
i serdecznymi kondolencjami od nas wszystkich,

Małgorzata Kot, Halina Misterka, Ryszard Owsiany
– w imieniu Zespołu MPA

Szanowny Panie Dyrektorze,
pragniemy najserdeczniej podziękować za nadesłane materiały dotyczące Śp. Marylki Frankel.

Z ogromnym zainteresowaniem zapoznaliśmy się z Jej osiągnięciami i ze wzruszeniem przeglądaliśmy zdjęcia i wypowiedzi na Jej temat. Potwierdzenie naszych odczuć znajdujemy w wypowiedziach tylu osób. Widać z nich, jak ogromną cieszyła się sympatią. Cieszymy się, że w wydanej publikacji jubileuszowej *Nasza Maria* zamieszczony jest nasz list, w którym wspominamy Jej dwukrotny pobyt w Muzeum Polskim w Ameryce, a jeszcze bardziej, że Marylka go zapewne przeczytała. Nie mogliśmy Jej pożegnać osobiście, ale dzięki nadesłanym publikacjom zostanie z nami na zawsze w Archiwum MPA. Zostanie z nami wśród innych aniołów, opiekunów naszej kolekcji oraz wszystkiego, co ukochała i czym z miłością zajmowała się do końca życia. A nasze Archiwum potrzebuje aniołów...

Cześć Jej pamięci.

Życzymy Państwu zdrowia i wszelkiego dobra w nowym roku. Mamy nadzieję, że pandemia minie i uda się nam spotkać w naszych progach.

Z ukłonami,

Małgorzata Kot, Halina Misterka, Ryszard Owsiany
– w imieniu Zespołu MPA

W 1989 r. powierzono jej funkcję kierownika Oddziału IV – informacji naukowej, zabezpieczania i upowszechniania wiedzy o zasobie Archiwum Państwowego. W zakresie Jej obowiązków znalazła się szeroko rozumiana informacja naukowa, upowszechnianie wiedzy o zbiorach, organizacja wystaw, współpraca z instytucjami nauki i kultury miasta i regionu. Od 2008 r. funkcję kierownika Oddziału IV łączyła ze stanowiskiem zastępcy dyrektora. Jednocześnie zawsze służyła pomocą w bibliotece, w której wykonała wcześniej wiele prac o kluczowym dla archiwalnej księżnicy znaczeniu. Dzięki staraniom M. Frankel ważny element składowy biblioteki, czyli kolekcja starych druków, została powiększona o pozycje przechowywane dotąd w Oddziale AP w Płotach. Wybrane, zabytkowe egzemplarze z tak wzbogaconego zasobu starodrucznego, pojawiły się na wystawach w Toruniu i Szczecinie.

W 1995 r. od władz miejskich za działalność edukacyjną i popularyzację wiedzy o dziejach miasta otrzymała medal 50-lecia Szczecina. W 2010 r. otrzymała Medal Srebrny za Długoletnią Służbę, w 2016 r. Złoty Krzyż Zasługi, a w 2017 r. Odznakę Honorową Złotego Gryfa Zachodniopomorskiego.

Po uzyskaniu uprawnień emerytalnych, 29 marca 2018 r. Maria Frankel przeszła na emeryturę.

Rok wcześniej grono przyjaciół i Wydawnictwo Kadruk przygotowało z okazji 60. urodzin jubileuszową publikację zatytułowaną *Nasza Maria. Na diamentowy jubileusz humanistki i edytorki Marii Frankel* (Szczecin 2017). Na publikację tę złożyły się m.in. teksty emerytowanych dyrektorów Archiwum Lucyny Turek-Kwiatkowskiej, Kazimierza Kozłowskiego i Jana Macholaka, laudacje przyjaciół i współpracowników oraz wybrane teksty autorskie. Ks. Grzegorz Wejman w swojej *Refleksji Jubileuszowej dedykowanej Marii Frankel* napisał wówczas: *Chrześcijaństwo w swojej istocie obejmuje cierpienie. To doświadczenie, które jest od kilku lat także doświadczeniem pani Marii Frankel, jest też szkołą dla innych – lekcją znoszenia cierpienia z wielką cierpliwością i hartem ducha.*

Maria Frankel z Mamą Stanisławą na obchodach 65. rocznicy przybycia Sybiraków i Kresowiaków na Pomorze Zachodnie, Szczecin 2011.
Fot. Dariusz Witulski